



## „ХАДЖИ ДИМИТЪР” - БОТЕВ

(анализ)

Поемата „Хаджи Димитър” е творба, в която конкретността на българско именно назоваване скрива космическото бездъние на лично творческото и колективно митологичното съзнание. Праисторическата древна болка на човешката душа пред вечната безкрайна и безначална проекция на инобитието ражда конкретния

вик на Ботевото желание за възкресение:

*Жив е, той, жив е!*

Сегашният миг на пророческо заклинание-повторение актуализира при всеки досег с Ботевия стих универсалната поривност на човешкото съзнание да преодолее мимолетността на тленното си битие. Сегашният миг на мисловен проблясък е вече безкраен полет към вселенските дълбини на един космически разум и съзнание, които в чисто български, национален аспект имат измеренията на митологично-баладичното и героично-съдбовното.

Викът на болка: „Жив е, той, жив е!”, е вик на ужас от смъртта, от нейното вездесъщо трансцендентно битие в съзнанието на човека. Човешкият глас е връзката между реално и имажинерно. Дистанцията между лично, „АЗ”-ово съзнание и реално колективно битуване в мита на българското съзнание Ботев очертава чрез условното легендарно извисяване на третоличната безименна форма „той” във фолклорно-песенното пространство на героизъм и смърт - „там”, конкретизирано от родните материални обеми на българския национален символ - Балкана.

Само в един стих: „Жив е, той, жив е! Там на Балкана”, Ботев разкъсва естествената хронологическа верига във времето и в човешкото съзнание нахлуват прадревни гласове, сякаш дошли от отвъдното, за да напомнят за качеството на българина, завинаги съхранено в предадената легенда и песен:

*потънал в кърви, лежи и пъшка  
юнак с дълбока на гърди рана.*

Дълбоки и здрави са корените на приемственост и унаследени традиции в българската народопсихология. Анафората: „...юнак с дълбока на гърди рана, юнак във младост и в сила мъжка”, е доказателство за естествен преход между легендарно минало и трагично-героично настояще, в което безбрежният бяг на времето разрушава битовите реални на българската национална екзистенция: „очи тъмнеят, глава се люшка”, потапяйки колективния национален „АЗ” - легендарно извисен до третоличното „той” - в космическата художествена дълбина на вечното баладно безсмъртие: „очи тъмнеят, глава се люшка, уста проклинат цяла Вселена!” Българският национален жертвеник е осветен от Ботевото проклетие за вечна национална саможертвеност като личен избор: „В редовете на борбата да си найда и аз гробът!” („Моята молитва”)

Сякаш събраната от дълбините на отвъдното юначност на отминали поколения в митичния образ на юнака разчита в родната българска висина

трагичните знаци на съдбовното настояще. В небитието изтича нишката на български национален живот. Мигът спира.

*Лежи юнакът, а на небето  
слънцето спряно сърдито пече;  
жътварка пее нейде в полето,  
и кръвта още по-силно тече!*

Между родната висина на духа и тъмната неизбродна глъбина на българската земя, жертвено съхранила спомена за легендарния чувовен юнак, застава песента - гласът на българското трагично настояще:

*Жътва е сега... Пейте, робини,  
тез тъжни песни!...*

В човешкия глас, в дълбината на неговата болка и тъга се срещат поколенията. Нахлуват светлините на помръкнали човешки желания, на угаснала, несбъдната национална мечта. Трагичният пламък на неугасимо народно страдание гради светлината на постоянен символ в българската народно-песенна традиция - „слънцето”.

Ботев променя знаците на националната символика. Живителната струя на небесното светило потъва в черната тъмна сянка на безсмислената национална саможертвеност. И сякаш една мъртва, застинала светлина залива съзнанието на българина, предричайки вечна робска участ и трагично национално настояще:

*...Грей и ти, слънце, в тази робска земя!...*

Липсата на перспектива е в поетичната прокоба за юначната смърт:

*...Ще да загине и тоя юнак...*

Ботев променя традицията. Протяжният плач на погребалната песен, леещ се от векове като национална прокоба над българската земя, е заменен с нова, баладна трактовка на героичния мит:

*Тоз, който падне в бой за свобода,  
той не умира...*

Безименната извисена героика на третоличното „той” защитава реалната жертвеност на колективния национален „АЗ” в мига на личен избор, когато свободата на духа устремява погледа на предците ни към високата небесна вис на национална саможертвеност. Това е мигът, в който националното величие на саможертвата слива вечните стихии на земя и небе, за да изplete благодарствения песенен благослов на звяр и природа: „... него жалеят земя и небо, звяр и природа...” Изконно-българското - като небесна вис и земна твърд- гради олтара на националното безсмъртие: „и певци песни за него пеят”.

Песента на родните български стихии - земя, небе, звяр и природа - е новият жречески ритуал, който не оплаква, а езически извисява тленното до баладната висина на героичното безсмъртие.

Ботев променя и символиката на цветовете. Денят - дневната светлина - стават израз на духовно-баладичното, което търси материализация в психологическото равновесие между материално-земното и духовно-жертвеното като овладяна природна стихия. Изживяната болка постепенно преминава в стилизирания възторг-преклонение пред националния жертвеник. Нахлува веч-

ната светлина на безсмъртието и знаците на пра-езическата тотемна сила на почит и величие - орлицата, вълкът и соколът, очертават двуполюсния вертикален модел на национално безсмъртие: „Свобода или смърт!“

Реално пространство за българската свобода се оказва трагично отчуждената родна земя - жестока и страшна като хищник в своето изконно, природно-стихийно отмъщение. Далечният тотемен знак на вълка символизира тези развойни, народокултурологични процеси в Ботевата метафорика.

Смъртта и свързаните с нея тотемни символи на духовната небесна вие - орлицата и соколът, се оказват много по-естествена среда за художествена изява на героична, юначна саможертвеност. Статиката в полето на двете царствени птици доказва спирането на мига, в който националната духовност - женското начало - орлицата, преодолявайки трагическото отчуждение на родната земя, достига до високото баладично пространство на героика и красива жертвена смърт, когато човек и символ се сливат. Тогава символ и тотем - юнак и сокол - стават национален символен знак на реално безсмъртие:

*Денем му сянка пази орлица  
и Вълк му кротко раната ближе;  
над него сокол, юнашка птица,  
и тя се за брат, за юнак грижи!*

Сякаш родовият корен, като пророчески тотемен знак на жрицата - майка (орлицата) е забит дълбоко в инобитието на духовната небесна вие. Историческата нишка на съдбата минава през кървавия делник на страшния национален избор, в който човек за човека е вълк, а родната земя - отчуждена и страшна в хищната болка на страданието - ражда високата духовна проекция на подвига и саможертвата, за да може духът български да извърви отново пътя на дедите и незнайният чувовен юнак да се побратими със сокола - царственият тотемен знак на праотците, оживял в Ботевото баладично пространство на оцеляла и възкръснала саможертва. Вертикалният митологичен разрез на духовно-баладичното: ОРЛИЦА ВЪЛК СОКОЛ - разкрива страшната инобитийна картина на спрялото време, в което вечното движение на болката разлива границите между минало, настояще и бъдеще.

Безначалието и безкрая в психокосмоса на човешката душа Ботев обективира чрез природните усети на една древна национална душевност:

*месец изгрее...  
звезди обсипят...  
гора зашуми...  
вятър повее.*

В подсъзнанието на българския дух, като вечно жива, съхранена болка, изгрява надеждата - „месец изгрее“. Родната духовна висина се изпълва с тайните красиви помисли, озарени от вътрешната светлина на духовния порив, на мечтата: „звезди обсипят сводът небесен“, понесени като обещание в приглушения поетичен напев на легендата и мита.

Древното инобитие на родовия дух оживява в странното затишие на природните стихии в мига, предвещаващ буря. Отново времето спира. Епохите и поколенията сменят местата си. Странна древна тишина настъпва в психокосмоса

на българската душевност. И тогава гласовете от древната българска старина оживяват, запяват в одухотворената природна стихия на родното: „гора зашуми...”

Вятърът понася песента нагоре към висинето, към Балкана - Ботевият смисъл на национална жертвеност - като песенен жертвен зов на реалната човешка болка, достигнала прага на вечното като безкрайно космическо измерение на безсмъртието:

*гора зашуми, вятър повее  
Балканът пее хайдушка песен!*

Последен зов, последен вик на душата преди тя да полети в безкрайната тишина на националното духовно инобитие.

Бяла самодивска нишка свързва реално и имажинерно в красивия свят на Ботевите песенни визии. Материалните обеми на родното изчезват. Съзнанието гасне, но в безмълвното безплътие на инобитието идва ритуалната песенна раздяла с живота. Звуците на родното се изпълват със светло духовно безмълвие. Песента е материализирана не в тон, не в глас, а чрез цвят. Бялото безплътие на самодивата и зелената жизненост на българската земя изплитат инобитийната същност на песента, с която юнакът, пред прага на вечното, обръща последен прощален взор към родното: „И самодиви в бяла пременяна, чудни, прекрасни, песен поемнат, -тихо нагазят трева зелена и при юнакът дойдат, та седнат.” Смъртта, като нечакана годеница обгръща съзнанието на героя. Студената тръпка на страха от срещата с отвъдното присъства чрез фолклорната естетизация на постоянни песенни метафори: „вода студена”. Това е все още живата тръпка на болката, която води юнака на среща с безсмъртието, когато човекът избира смъртта и се венчава завинаги с духа на българската земя:

*...и той я гледа - мила, засмена!*

Светлина облива прокълнатата душа на героя. Той се е докоснал до вечното. Извисил е духа си до безсмъртно-жертвеното. Остават знаците на реално-трагичното - Балкана и красивата като легенда юначна смърт.

Ботев ни завещава болката чрез светлината на саможертвата:

*... юнакът лежи,  
кръвта му тече,  
... и слънцето пак пече ли - пече!*

Символите на национална жертвеност изграждат нова наследствена традиция в духа на българина красивата героична среща със смъртта, като нова наследствена традиция за поколенията след Ботев, става във високото баладично пространство на националния жертвеник - Балкана, където звучи неистовото Ботево:

*Жив е, той, жив е!*